

DOI: 10.31110/consensus/2024-01/025-045

УДК (UDC) 94 (477)-054.72 (049.3) (045) "1920/1930"

WHY ARE BOOKS CROSSING OCEANS?**TO THE HISTORY OF THE BOOK "UKRAINE CRIES" BY ALEXIE PELYPENKO, 1937-2015****Katerina Malshina*****Vladyslav Volobuiev******Abstract**

The aim of the research. The article deals with the paths of A. Pelypenko's book 'Ukraine Cries' (1937) to readers, examines the issues of Bolshevism in the Slovenian cultural and political press at the end of the 1930s, finds out the awareness of Slovenians about the events in Ukraine and the Bolshevik terror against the Ukrainian population in the 1920s-30s, the impact of the content of this book on Slovenian society through clarifying the details of the biography of Father A. Pelypenko, expanding knowledge about the fate of Ukrainian immigrants (using the example of a Ukrainian clergyman's biography) and the interaction of the Ukrainian and Slovenian diasporas in Argentina.

Scientific novelty of the research. Neither Pelypenko's writing activities nor his biography have yet become the subject of research in Ukraine.

Conclusions. At the end of the 1930s, the Bolshevik terror was the first topic of the cultural and political press in Slovenia. The book 'Ukraine cries' by the Ukrainian clergyman Alexius Pelypenko (1893-1983), published first in Germany in 1937, then in Slovenia in 1939-1940, gained the greatest resonance. The book enriched Slovenes' awareness of events in Ukraine with new information and details. The content of the book was so significant that it crossed the Atlantic three times on its way to the people: it went from Germany to Slovenia, then to the USA, and again to Slovenia, and from there to Argentina, and again to Slovenia. This is an eyewitness account of real events in the village of Volovodivka during the famine artificially created by the Bolsheviks in Ukraine in 1921-1923, and it describes part of the author's biography in a slightly modified form.

Fate took Father Pelypenko first to the fronts of the First World War, then to his native Podillia, and from there – to the West of Ukraine, Poland, Germany, and Argentina. The familiarity of Slovenes with this book may have helped Pelipenko in Argentina, where he received the support of the Slovene priest in emigration, Jozef Kastelic (1888-1940). The reciprocity of Slovenian and Ukrainian diasporas in Argentina can be traced through their neighboring settlements in Buenos Aires. There was much in common in the spiritual life of immigrants to Argentina as well. Pelypenko is the author of 26 books and numerous articles, all of which affect Ukrainian people and the Ukrainian Orthodox Church under the yoke of communism to some extent.

Interest in the events and Bolshevik terror in Ukraine in the world did not weaken during the Cold War and later, especially after the beginning of Russian aggression against Ukraine in 2014, which in February 2022 resulted in a full-scale war. Pelypenko's book shows that Russia's policy towards Ukraine has not changed in the 21st century.

Keywords: Bolshevik terror, Alexiy Pelypenko, 'Ukraine cries', Slovenia, Ukrainian emigration, Ukrainian diaspora in Argentina

* Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, researcher of the M.S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography and Source Studies, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine. E-mail: kata_mascot@i.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3004-3944>

** Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor of the Department of Political Science and Law, National University «Zaporizka Polytechnica», Zaporizhzhia, Ukraine. E-mail: mcmarvel44@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2515-7878>

**ЧОМУ КНИЖКИ ПЕРЕСІКАЮТЬ ОКЕАНИ?
ДО ІСТОРІЇ КНИГИ АЛЕКСІЯ ПЕЛИПЕНКО «УКРАЇНА ПЛАЧЕ», 1937–2015**

Катерина Мальшина*

Владислав Волобуєв**

Анотація

Мета статті. У статті досліджені шляхи книги А. Пелипенка «Україна плаче» (1937) до читача, вивчені питання більшовизму в словенському культурно-політичному друці наприкінці 1930-х років, з'ясовано рівень обізнаності словенців про події в Україні та більшовицький терор проти українського населення у 1920–1930-х рр., впливу змісту цієї книги на словенське суспільство через уточнення деталей біографії отця А. Пелипенка, розширено знання про долю української еміграції (на прикладі біографії українського духовника) та взаємодію української та словенської діаспори в Аргентині.

Наукова новизна. Публіцистична діяльність А. Пелипенка, як і його біографія ще не ставали предметом спеціального дослідження в Україні.

Висновки. Наприкінці 1930-х років більшовицький терор був першою темою культурно-політичного друку у Словенії. Найбільшого резонансу набула книга українського священнослужителя з Вінниччини Алексія Пелипенка (1893–1983) «Україна плаче», видана в Словенії у 1939–1940 рр. Книга збагатила обізнаність словенців про події в Україні новими відомостями та подробицями. Зміст книги «Україна плаче» був настільки значний, що вона на своєму шляху до людей тричі пересікла Атлантику: потрапила з Німеччини до Словенії, потім до США, і знов у Словенію, а звідти до Аргентини, і знов до Словенії. Це розповідь очевидця про реальні події в селі Воловодівка під час голоду, штучно створеного більшовиками в Україні в 1921–1923 роках, і в дещо зміненому вигляді описує частину біографії автора.

Доля занесла отця Пелипенка спочатку на fronti Першої світової війни, потім на рідне Поділля, а звідти до Західної України, Польщі, Німеччини, Аргентини. Знайомство словенців з цією книгою, можливо, допомогло А. Пелипенку в Аргентині, де він отримав підтримку словенського священника в еміграції Йозефа Кастельця (1888–1940). Взаємність словенської та української діаспори в Аргентині простежується через їхні поселення в Буенос-Айресі, що сусідували. Багато спільного було і в духовному житті емігрантів до Аргентини. Пелипенко є автором 26 книг і численних статей, всі вони якоюсь мірою торкаються України, української православної церкви під ярмом комунізму.

Интерес до подій і більшовицького терору в Україні не слабшав у світі в період холодної війни і пізніше, особливої після початку російської агресії проти України у 2014 р., яка у лютому 2022 року вилилася у повномасштабну війну. Книга Пелипенка показує, що політика Росії щодо України в XXI столітті не змінилася.

* доктор історичних наук, доцент, науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, Київ, Україна. E-mail: kata_mascot@i.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3004-3944>

** кандидат філософських наук, доцент кафедри політології та права, Національний університет «Запорізька політехніка», Запоріжжя, Україна. E-mail: mcmarvel44@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2515-7878>

Ключові слова: більшовистський терор, Алексій Пелипенко, «Україна плаче», Словенія, українська еміграція, українська діаспора в Аргентині

Цитування: Мальшина, К. & Волобуєв, В. (2024). Чому книжки пересікають океани? До історії книги Алексія Пелипенко «Україна плаче», 1937–2015. *Консенсус*, 1, 25–45.

URL: <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/90>

«Україна ніколи не визнаватиме вашого арбітражу, панове міністри!»
Ігор Пелипенко, листопад 1938 р.

Постановка проблеми. У другій половині 1930-х років словенська преса приділяла багато уваги питанням комунізму (більшовизму), який в СРСР набирив усе більш звірячих рис. У той же час отримували всі новини не про Україну, а про українців у СРСР чи Польщі, Чехословаччині та Угорщині, між якими вони були розшматовані. При цьому СРСР розумілася як Росія. Ця тенденція у Словенії тривала до 2014 р., і ще пізніше багато словенців вважали, що Київ – це Росія. Про події в Україні як такі у передвоєнний період, зокрема у 1938–1940 рр., вийшло лише кілька публікацій, зумовлених економічними новинами чи культурними та політичними рухами на українських землях, які ставали прикладом для словенців у боротьбі за національне існування. Серед книг про більшовиків, написаних на основі власного досвіду, була видана й книжка «Україна плаче» за авторства книги українського протоієрея Алексія Пелипенка (ми використовуємо оригінальне тогочасне написання його імені, як його також знають у Європі, Північній та Латинській Америці).

Уперше вона була видана німецькою у Берліні у 1937 р.² У квітні–червні 1939 р. вона вийшла вже словенською в Люблянці, відривками у католицькому часописі «Словенець»³. У той час події на Західній Україні, що у вересні 1939 р. підпала під більшовицьку владу, викликали ще більше запитань і вимог будь-яких відомостей і новин, яких було обмаль. Отець Пелипенко описує жахливу ситуацію в Україні після перемоги більшовиків, терор, катування, опір українського населення чекістам. Книжка набула неабиякої популярності серед словенців, її почали видавати за океаном наприкінці 1939 р. у «Американському Словенці»⁴, а у 1940 р. знов видали у

¹ За **Першим Віденським арбітражем** між міністрами закордонних справ Німеччини – Йоахімом фон Ріббентропом та Італії – Галеаццо Чіано 2 листопада 1938 р. у Відні було переглянуто Тріанонську угоду 1920 р., підписану за результатами Першої світової війни, для задоволення територіальних претензій Угорщини, як плату за союзництво з Третім Рейхом. До Угорщині передали райони південної Словаччини й обкріили молоді автономії – Карпатську Україну, що входила до Чеської Республіки, забравши від неї Ужгород, Мукачеву та Берегове (південна частина Підкарпатської Русі). Делегація Карпатської України оскаржила рішення арбітрів. Але безрезультатно.

² Pelypenko A. Die Ukraine weint. Erlebnisse des Pfarrers Nikander. 1–2. Auflage. München: Verlagsanstalt vorm. G.J. Manz, 1937. 288 s.

³ Pelipenko A. Ukrajina joka... *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1939. Apr. 15 – Jun. 14. (Št.87a – 133a). S. 3, 19.

⁴ Pelipenko A. Ukrajina joče. *Amerikanski Slovenec: Prvi slovenski list v Ameriki*. Chicago, Ill., 1939. Nov., 23 – Dec., 30 (Št. 225–249). S. 4.; 1940. Jan., 3–25 (Št. 1–17). Ss. 4, 6.

Словенії, вже окремою брошурою⁵. Видання 1940 р. налічувало лише 500 примірників. Брошура була настільки популярна, що після 1945 р. люди копіювали її на друкарських машинках⁶.

На останнє книга знову вийшла у 2015 р. у Словенії⁷. Це сталося не випадково, видавці хотіли провести паралелі між подіями в Україні, що рознесені у часі на сто років. Знову Росія напала на Україну, і знову чинить неймовірні звірства та грабує її багатства.

Узагалі книга витримала 6 видань у 3-х мовах на 3-х континентах у 1937–2015 рр., але, на жаль, ніколи не була видана в Україні. Шляхи цієї книги до своїх читачів по обидві сторони Атлантики пов'язані з біографією отця А. Пелипенка. Ця книга і ще декілька фактів його біографії говорять про дійсну жагу отця Алексія до волі та самостійності України. У Аргентині, куди його занесла доля наприкінці 1930-х років, він видав низку книг антикомуністичного спрямування у 1947–1972 рр., що зовсім викреслило його ім'я із будь-якої інформації у СРСР. Усього Пелипенко написав 26 книг, серед яких багато присвячено Україні, але жодна з цих книг ніколи не була видана ані українською, ані в Україні. Серед численних його статей більшість вийшло в американській і латиноамериканській пресі, і лише дві – в українській емігрантській.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснення авторами наукового пошукаємо дозволяє констатувати, що ані публіцистична діяльність отця Пелипенка, ані його біографія ще не були предметом дослідницького інтересу в Україні.

Постановка завдання. Дослідження шляхів книги А. Пелипенка «Україна плаче» вимагає вивчення питання більшовизму в словенському культурно-політичному друці наприкінці 1930-х років, з'ясування обізнаності словенців про події в Україні та більшовицький терор проти українського населення у 1920–30-ті роки, впливу змісту цієї книги на словенське суспільство через уточнення деталей біографії отця Пелипенка, розширення знання про долю української еміграції (на прикладі біографії українського духовника) та взаємодію української та словенської діаспори в Аргентині.

Джерелами служать матеріали словенського політичного друку – часописи «Словенський господар» (Slovenski gospodar), «Словенський дім» (Slovenski dom), «Американський Словенець» (Amerikanski Slovenec), тижневик «Патріот» (Domoljub) та брошуровані додатки до нього (серія «За правду» (Za resnico), 1939–1940), а також твори отця Пелипенка.

Питання більшовизму в словенській пресі наприкінці 1930-х років

У другій половині 1930-х років словенська преса приділяла багато уваги

⁵ Pelipenko A. *Ukrajina joka: Za resnico*. № 6. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1940. 80 s.

⁶ Smolik M. *Ukrajina joka – Opis. Bližji knjigi*. 2015. URL: <http://www.blizjknjigi.si/Knjige/Ogled/2113-ukrajina-joka---->

⁷ Pelipenko A. *Ukrajina joka*. Celje: Društvo Mohorjeva Družba, 2015. 166 s.

питанням комунізму (більшовизму), який в СРСР набирив усе більш звирячих рис. Крім того, прихід до влади в Німеччині націонал-соціалістів загострив єврейське питання в Європі. Обговорювалася тема юдобільшовизму. Соціально-політична напруга в Європі зростала. Словенські читачі вимагали матеріалу для роздумів, а словенський друк пропонував найактуальніші книжкові новинки.

Ще у 1933-1934 рр. провідний клерикальний журнал «Словенец» опублікував у кількох продовженнях замітки на животрепетну тему. Так, було опубліковано щоденник і біографічний роман біженки з Радянської Росії Галини Дюрягіної фон Хойер⁸, значні уривки з книги німецького суспільствознавця Германа Фехста про зв'язок юдаїзму з більшовизмом⁹. Письменник досліджував вплив єврейства на більшовицьку революцію в Росії і доводив, що більшовицька революція в Росії є єврейською, оскільки все більшовицьке законодавство й адміністрація ведеться євреями, а тому смішно говорити про слов'янський більшовизм і слов'янську революцію. За його словами, сто п'ятдесят мільйонів жителів – піддано євреям, які становлять лише 5,5 відсотка національного складу Росії¹⁰.

У 1936 р. в Календарі Товариства св. Мохора вийшла фундаментальна стаття Івана Ахчина¹¹ «Більшовизм», в якій відомий словенський католицький соціолог описав події в Росії з початку ХХ ст. в поєднанні з розглядом основ діалектичного матеріалізму. Його огляд охоплює Лютневу революцію 1917 р., громадянську війну (з аналізом усіх п'яти фронтів, включно з Українським), основи більшовицької держави, більшовицьку національну, релігійну та економічну політику. В 1939 р. за цими матеріалами він видав книгу¹².

Двадцять років після світової війни в Європі знову запахло війною. Низка західноєвропейських письменників почали критикувати війні свідчення, з'ясували справжню психологію воїна і дійшли висновку, що воїна майже завжди долає страх, і

⁸ Rahmanova A. Dijaštvo, ljubezen, Čeka in smrt: Dnevnik ruske dijakinje. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1933. Oct. 8 (Št. 230 a). S. 16.; 1934. 27. jan. (Št. 22 a). S. 8; Rahmanova A. Zakoni v rdečem viharju. *Dnevnik ruske žene. Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Avg 12 - Nov. 22 (Št. 182 a-266 a). S. 13. S. 8; Rahmanova A. Tovarna novega človeka. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1936. Jun. 12 - Nov. 22. (Št.157a - 159a, 161a-270a). S. 8.

Дюрягіна-фон Хойер Галина Александра (1898-1991) – російська німецькомовна письменниця. Під псевдонімом Аля Рахманова ховався творчий симбіоз російськомовної письменниці та її чоловіка, австрійського перекладача Арнульфа фон Хойера. У 1926 році родина була виселена з СРСР. Її книги ніколи не видавалися російською.

⁹ Žid~marksist, vladar Rusije. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Nov. 6-7. (Št.252a-253a). S. 2; Lenin-orodje Židov. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Nov. 8. (Št.254a). S. 2; Kako je žid-mark®ht zadavil slovansko Rusijo. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Nov. 9. (Št.255a). S. 2; Stalinove «reformne». *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Nov. 10. (Št.256a). S. 2.

¹⁰ Jenšterle M. Sokolji in orlovski pogledi na zibelko boljševisma // Pogledi na Sovjetsko zvezo: zbornik / ur. Marko Jenšterle. Ljubljana: Univerzitetna konferenca, 1986. S. 20-21.

¹¹ **Ахчин Іван** (1897-1960) – словенський теолог, католицький соціолог, публіцист, редактор і політик, емігрував до Аргентини.

¹² Ahčin I. Boljševizem. *Koledar Družbe Sv.Mohroja*. Celje, 1936. S. 56-71; Ahčin I. Komunizem: največja nevarnost naše dobe. V Ljubljani: Zveza fantovskih odsekov, 1939. 151 s.

він прагне лише миру¹³. У 1934–1939 рр., коли відчувалося наближення війни в Європі, у Словенії виходили книги іноземних авторів про «закон насильства і боротьби» (наприклад, спогади словенського військовополоненого в Росії Макса Симончича¹⁴, роман Ролана Доржелє¹⁵).

Виходили також книги про більшовизм в СРСР, написані після відвідування СРСР на основі власного досвіду (книги Андре Жіда, Роланда Доржелє, українського протоієрея Олексія Пелипенка).

Часопис «Словенець» опублікував записки Андре Жіда¹⁶ «Повернення з радянської Росії» у 1937 р.; мав бути ще додаток із деякими нецензурованими промовама письменника, які він виголошував з різних приводів у Росії, але через «форс-мажор» (так написали наприкінці публікації записок) вони не були опубліковані. Окрім книжки Андрія Жіда, слід згадати ще кілька складніших викладів ситуації в Радянському Союзі. У 1938 р. «Словенець» опублікував свідчення під назвою «Що я пережив у Росії»¹⁷. Автор Ролан Доржелєс описує тут свої враження від подорожі Радянським Союзом. Він також був одним із тих, хто хотів побачити і пізнати Радянський Союз зблизька. Він поїхав туди з наміром по поверненню вихвалити більшовицький режим, але зробив навпаки.

У квітні–червні 1939 р. вийшла велика книжка «Україна плаче...», написана українським протоієреєм Олексієм Пелипенком. Часопис «Словенець» зазначив: «Нині Україна знову в авангарді європейських подій, тому ця повість, безумовно, буде надзвичайно привабливою. Однак – не те, щоби зміст роману мав національний характер, але це, по суті, одне з найбільших звинувачень комунізму, які мало хто писав. «Україна плаче» – це історія страждань українського народу під радянською Росією»¹⁸.

У фокусі зацікавленості було ставлення радянської влади до церкви. І ліберальний «Ранок», і клерикальний «Словенець» велику увагу приділяли

¹³ Vilfan J. Iz knjig – Andre Gide in S.S.S.R. *Sodobnost*. Ljubljana, 1933. (Št. 1/2). S. 69.

¹⁴ **Симончич Макс** (1887–1966) – словенський співак і письменник. У 1914–1918 перебував на Східному фронті та у шпиталях, згодом у російському полоні, після повернення до Любляни – співак оперного театру. Воєнний досвід він описав у мемуарах «Галичина».

Simončič M. Galicija: Spomini. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1934. Jun. 21 – Avg. 11. (Št. 139 a – 181 a). S. 8; Simončič M. Galicija: Spomini padlega vojaka. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna, 1935. 210 s.

¹⁵ **Доржелє Ролан** (1885–1973) – французький журналіст і письменник, учасник Першої світової війни (у Руані, Аргонському лісі та на півночі Реймсу, Другої битви при Іпрі), військовий кореспондент. У 1919 р. опублікував воєнний роман «Дерев'яні хрести», за який отримав премію «Феміна».

Dorgeles R. *Leseni križi*. v Ljubljani: Jugoslovanska knjigarna, 1935. 274 s.

¹⁶ **Жид Андре Поль Гнійом** (1869–1951) – французький письменник, прозаїк, драматург і есеїст.

Gide A. Vrnitev iz Sovjetske Rusije. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1937. Feb. 2–18. (Št. 26a – 40). S. 3–4.

¹⁷ Dorgeles R. Kaj sem doživel v Rusiji. *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1938. Jan. 19 – Nov. 22. (Št. 14a–43a). S. 3.

¹⁸ Ukrajina joka... *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1939. Apr. 16. (Št. 86a). S. 2.

переслідуванню релігії та утиску священиків. Релігія та аграрна політика, в тому числі і в Україні, займали більше місця в репортажах про Радянський Союз¹⁹.

Ця тема відповідала призначенню збірки «За правду»²⁰, що її у 1939–1940 роках видавали у вигляді недорогих томів католицькі тижневики — «Словенський господар», «Словенський дом» і, особливо, «Домолюб», «колись дуже популярний навіть серед простих читачів» у Словенії. У вступі до першої брошури було заявлено про зміст «кількох брошур»: вони пояснювали циркуляр Св. Отця про безбожний комунізм... Читайте уважно, обговорюйте з друзями та знайомими, особливо на зборах ваших організацій — і дайте в руки тим, хто потребує такого читання. Для легшого розуміння зазначимо, що текст енцикліки Папи²¹ написаний у брошурі курсивом і облямований товстою лінією, а після цього тексту йде відповідне пояснення»²².

На останній сторінці зошитів червоним було надруковано речення: «Прочитайте, подумайте, дайте прочитати іншим!»²³

Перші три брошури «За правду» пояснюють дві важливі енцикліки Пія XI. На початку березня 1937 р. вийшла енцикліка «Mit brennender Sorge» проти гітлерівського нацизму. Енцикліка «Divini Redemptoris» про безбожний комунізм була опублікована на день св. Йожефа, 19 березня 1937 р. Відомий католицький діяч Алеш Ушеничник опублікував їхній словенський переклад у квітні 1937 р. в Люблянській єпархіальній газеті²⁴.

У той час події на Західній Україні, що у вересні 1939 р. підпала під більшовицьку владу, викликали ще більше запитань і вимог будь-яких відомостей і новин, яких було обмаль. Тому книга Олексія Пелипенка «Україна плаче» про боротьбу українського народу з більшовицьким терором у перші революційні роки побачила світ дуже вчасно. У 1940 році оповідання вийшло в Любляні у вигляді книги, як буклет-додаток до католицької газети. Брошура була дуже популярна в Словенії протягом тривалого часу, тому що радянська армія проходила через її східну частину

¹⁹ Jenšterle M. Sokolji in orlovski pogledi na zibelko boljševisma. *Pogledi na Sovjetsko zvezo: zbornik*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca, 1986. S. 14, 15–16, 20–21.

²⁰ У Любляні на той час працювало видавництво «Консорціум За правду» (Konzorcij 'Za resnico'), яке займалося виданням книжок про комунізм, як наприклад: Baker White J. Rdeče mreže. Ljubljana: Konzorcij 'Za resnico', 1940. 203 s.

²¹ Okrožnica Pija XI. Divini redemptoris o brezbožnem komunizmu. Aleš Ušeničnik: Prevod, pripombe in pojasnila. Domžale-Groblje: Misijonska tiskarna, 1937. 60 s.

²² Vrtovec M. (ur.) Ali križ ali srp. *Za resnico*. (Št. 1). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1939. S. 1.

²³ Vrtovec M. (ur.) Ne srp temveč križ: V besedah svoboda, v dejanju najhujši terorizem. *Za resnico*. (Št. 2). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1939. S. 16; Vrtovec M. (ur.) Več krščanstva – manj komunizma. *Za resnico*. (Št. 3). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1939. S. 16; Vrtovec M. (ur.) Španski zgled: Glavna naloga komunizma: Boj proti Bogu. *Za resnico*. (Št. 4). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1939. S. 16; Vrtovec M. (ur.) Komunistični paradiz. velika znota: Ugovori in odgovori. *Za resnico*. (Št. 5). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1940. S. 16; Vrtovec M. (ur.) Komunizem in kmet. *Za resnico*. (Št. 7). v Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1940. S. 32.

²⁴ Okrožnica Pija XI. Divini redemptoris o brezbožnem komunizmu. *Ljubljanski škofijski list*. Ljubljana, 1937. 24.04. (Št. 4–6). S. 1–59; Okrožnica papeža Pija XI. «Mit brennender Sorge» o položaju katoliške Cerkve na Nemškem. *Ljubljanski škofijski list*. Ljubljana, 1937. 24.04. (Št. 4–6). S. 59–73.

(Прекмур'є) на шляху до Австрії в квітні 1945 року²⁵. «Видання 1940 року налічувало лише 500 примірників... Після 1945 року люди копіювали її на друкарських машинках»²⁶.

«Україна плаче» – це шоста книга збірки. Алексій Пелипенко (1893–1983)

Автор книги – український священник, письменник, єпископ Аргентинської Української Автокефальної Православної Церкви (УАПЦ). Відомо, що він народився 12 лютого 1893 року в селі Ковалівка²⁷, біля міста Брацлава на Подолі (Західна Україна) в побожній українській селянській родині. Його особистість формувалася під впливом політичних і релігійних заворушень, які отруювали життя краю, розташованого на стику щойно перекроєних кордонів Росії, Польщі та Австро-Угорщини. У 1906 році закінчив Тиврівське духовне училище і перевівся до Одеської духовної семінарії, яку закінчив у 1912 р. Того ж року він почав вивчати право в Київському комерційному інституті, який закінчив у 1916 р. 18 листопада 1914 р. Алексій був висвячений на пароха²⁸, 18 січня 1915 р. вінчався з Софією Стефанівною Бученською. (від неї мав сина Ігоря та дочку Галину). Іерейську хіротонію²⁹ йому провів 1 лютого 1915 р. єпископ Гавриїл Острозький, після чого о. Алексій був призначений військовим капеланом 71-ї дивізії Російської Імператорської Армії,

У січні 1918 р. о. Алексій вийшов із військового духовенства в Києві та був призначений парохом у с. Пузирки, повіт Бердичев. Тут народився його син Ігор³⁰. Грудня 1919 р. сім'я переїхала до рідної Подільської єпархії, де парох кілька років займався парафіяльною працею в с. Рахна Лісова, де на власні очі бачив багато більшовицьких звірств.

У жовтні 1922 р. отець був заарештований чекістами за опір передачі церковного коштовного майна безбожній більшовицькій владі, катований 8 днів і засуджений до розстрілу, але перед виконанням вироку втік і перетнув польський кордон, на Західну Україну³¹, де на момент закінчення війни перебувала його родина³².

²⁵ Пилипенко Г.П., Ясинская М.В. Воспоминания о Второй мировой войне (по материалам полевых исследований 2016–2019 гг. в Белоруссии, Польше, Словении, Италии, Аргентине и Уругвае. *Славянский альманах*. 2020. (Вып. 3–4). С. 542, 546–549.

²⁶ Smolik M. Ukrajina joka. *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze*. Celje, 2009. (Št. 74). S. 50–52.

²⁷ **Село Ковалівка Немировського району Вінницької області** – село за 15 км на південь від Воловодівки, де сталася історія отця Никандра. На околиці села розташовані Ковалівські Дубчаки, зараз ботанічна пам'ятка природи місцевого значення, очевидно, прототип лісу Ворона-Дубина. Під охороною знаходяться могутні дуби, зазвичай віком понад 200 років, висотою близько 25 м, діаметром 72–76 см.

²⁸ Пелипенко А. Мій короткій життєпис. *Православний Українець* (Детройт). 1974. Січень–Лютий (Ч. 131). С. 20.

²⁹ **Хіротонія** – висвячення на священничий сан.

³⁰ За даними Centro de Estudios Migratirios Latinoamericanos (CEMLA), Ігор Пелипенко вказав це місце свого народження, коли в'їжджав до Аргентини в 1940 і 1946 роках. (кораблі – Conte Grande 18.01.1940; Mormackstar 31.12.1946).

³¹ З весни 1919 р. були зайняті Військом Польським: губернії Гродненська й Віленська, а також західні частини Волинської губернії з Луцьком, Рівним і Кременцем. Також Польща отримала Східну Галичину, яка до 1914 року входила до складу Габсбурзької імперії.

У грудні 1922 р. Волинський архієпископ Діонісій призначив о. Олексія в Мерво-Кутровську парафію, у Берестецькій волості. 22 липня 1923 р. Діонісій, вже митрополит, возвів його у сан протоієрея³³. 3 січня 1925 р. отець перейшов на парафію в с. Цегів, уїзд Горохів. 21 грудня 1925 р. отець Олексій вийшов з православ'я та перейшов до унії (це було перше його перехрещення)³⁴, а потім оселився у Варшаві³⁵.

26 липня 1926 р. архієпископ Могилевський-Петербурзький відправив о. Олексія до Італії, але Пелипенко повернувся на Україну, на Волинь, і сховався у Луцькій єпархії, де залишався директором уніатсько-католицької семінарії до 27 червня 1928 р.³⁶

Пізніше Ватикан призначив о. Олексія викладачем східної літератури, церковного уставу і співу в Колегії св. Андрея Східної Уніатської місії в Мюнхені³⁷. До липня 1936 р. він був ректором Колегія. Там він написав свою першу книгу проти комунізму. Це була книжка «Україна плаче». Вона вперше побачила світ у 1937 році у Мюнхені, і тут же її відразу було перевидано через непомірний запит з боку покупців-читачів.

З Мюнхена католицька церква відправила його до Чехословаччини – до Пряшова, що в Празі. За наказом Ватикану звідти він відправився до Південної Америки. На той час греко-католики Буенос-Айреса ще не мали священика, і митрополит Шептицький отримав дозвіл послати отця Олексія Пелипенка до Аргентини³⁸. 23 липня 1937 р. Пелипенко отримав візу в Парагвай (що не має вихода до моря), в який можна було потрапити тільки через Аргентину. Мабуть, це був єдиний спосіб потрапити до Аргентини. 13 квітня 1938 року консульство Аргентини у Варшаві видало йому візу, і він відправився з Іспанії до Буенос-Айреса на кораблі компанії *Compañía Argentina de Navegación Mihanovich Ltd.*³⁹

Відомо, що у Аргентині Пелипенко зустрівся зі словенським парохом, який

За Ризьким миром від 18 березня 1921 р. (підписано між представниками РРФСР і УСРР, з одного боку, і Польщі – з іншого) Польщі повернуто землі, якими володіла Річ Посполита до її поділів, і які в 1795–1916 роках входили до складу Російської імперії. Польсько-радянський кордон проходив по лінії другого поділу Польщі 1793 року (з виправленням на користь Польщі у вигляді частин Волині та Полісся та міста Пінськ).

³² Montrezza A. Monseñor Alejo Pelipenko. Retrieved from URL: <http://obispoalejopelipenko.blogspot.com/>

³³ Відмовлення від імперіалізму, партикуляція та автокефалія! Або консолідація? *Paska*. Houston, TX, 2013 (Vol. I, No. 1). Pp. 1–16. Retrieved from URL: http://uaoc-ou.org/oo_paska_2013_ukr.htm

³⁴ Нові Єпископи УАПЦ. *Рідна Церква*. Мюнхен, 1952. Листопад-грудень. (Ч. 2). С. 3.

³⁵ Стефан Дж. Русские фашисты: Трагедия и фарс в эмиграции 1925–1945. Москва: Слово, 1992. С. 320–358, 434.

³⁶ Montrezza A. Monseñor Alejo Pelipenko. Retrieved from URL: <http://obispoalejopelipenko.blogspot.com/>

³⁷ Нові Єпископи УАПЦ. *Рідна Церква*. Мюнхен, 1952. Листопад-грудень. (Ч. 2). С. 3.

³⁸ Cipko S. Ukrainians in Argentina, 1897–1950. The Making of a Community. Edmonton: CIUS P, 2011. P. 128; Treffer P. Rusini i Ukraїнcy w Argentynie w latach 1897–1938. *Nowa Ukraina. zeszyty historyczno-politologiczne*. Warszawa, 2013. (No 13). S. 59.

³⁹ **Compañía Argentina de Navegación Mihanovich Ltd** була заснована в 1890-х роках хорватом – далматинцем Ніколою Міхановичем (1846–1929), який став аргентинським бізнесменом, тісно пов'язаним з розвитком аргентинського торгового та пасажирського флоту.

йому дуже помагав. У передньому слові до видання 1940 р. пишуть, що в Аргентині він «став духовним лідером українців-католиків за посередництвом словенського священника-емігранта Йозефа Кастельця»⁴⁰. 6 липня 1938 р. єпископат Росаріо-де-Санга-Фе в Аргентині видав йому канонічний документ, який підтверджував його статус римо-католицького священника східного обряду. І другим виданням книжки «Україна плаче», у квітні-червні 1939 р. були продовження у провідному словенському часописі «Словенець» словенською мовою⁴¹.

21 листопада 1939 р. архієпископ Буенос-Айреса видав йому відповідну Плакету – довідку для здійснення його священства по всій країні⁴². І, можливо, не випадково, що через 2 дні після тієї церемонії почалося видання книжки «Україна плаче» у чиказькій газеті «Американській Словенець». Вона виходила в сорока двох номерах газети⁴³ у листопаді 1939 року. – січні 1940 р. Уже в 1940 р. цей словенський переклад вийшов книжкою у Любляні, в серії «За правду» тижневика «Домолюб».

Алексій Пелипенко та Йосиф Кастелиць: взаємність діаспор

З передмови люблянського видання книги 1940 р. ми знаємо, що в Аргентині Пелипенку дуже допоміг словенський католицький священник Йозеф Кастелиць. Ніщо не вказує на те, що о. Алексій мав зв'язки зі словенцями ще на теренах Європи. Це лише припущення. Але точно відомо, що він мав такі зв'язки в Аргентині. Тому дуже цікаво прослідкувати контакти о. Алексія зі словенською діаспорою в Буенос-Айресі. Зв'язок Пелипенка зі словенською діаспорою беззаперечний, бо другою мовою видання його книги була словенська, й то й у Словенії, і на американській землі.

На жаль, усі спроби встановити прямий зв'язок між цими двома знаковими для своїх діаспор особами ще не увінчалися успіхом. Ми можемо лише опосередковано дізнатися, де вони могли б стикнутися. Це місця проживання та церкви обох діаспор у Буенос-Айресі. Подивимось, в яких районах Буенос-Айреса оселилися словенці та українці.

У списках словенських священників, які працюють за кордоном, вказано, що Йозеф Кастелиць, священник-емігрант в Аргентині, у 1935 р. жив «на Авалосі поблизу Святої Нежі»⁴⁴, за адресою Буенос-Айрес, Авалос 250⁴⁵.

⁴⁰ Pelipenko A. Ukrajina joka. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna, 1940. S. 5.

⁴¹ Pelipenko A. Ukrajina joka... *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1939. Apr. 16 – Jun. 14. (Št. 87a – 133a). S. 3, 19.

⁴² Montrezza A. Monseñor Alejo Pelipenko. Retrieved from URL: <http://obispoalejopelipenko.blogspot.com/>

⁴³ *Amerikanski Slovenec: Prvi slovenski list v Ameriki, Chicago, Ill., 1891-1998* – перший і найстаріший словенський тижневик Американського словенського католицького союзу в США. Його почали друкувати у заснованій для цього першій словенській друкарні в США – з вересня 1891 р. у Чикаго, а з 1946 р. у Клівленді. Спочатку газета була ліберальною, але після першої зміни власників її основною метою було збереження християнської віри серед словенських іммігрантів.

⁴⁴ Hladnik J. Na Sveto Goro. *Svobodna Slovenija*. Buenos Aires, 2017. 27. nov. S. 4.

⁴⁵ Jožef Kastelic, izseljenški duhovnik. *Šematizmi ljubljanske škofije*. Ljubljana, 1935. (Št. 1). S. 165.

Великі групи переселенців з Примор'я в Буенос-Айрес щільно заселили тоді західну околицю міста, вздовж залізничної станції Ла-Патернал. До 1930 р. весь Ла Патернал став повністю «словенським», тут проживало бл. 5000 словенців. Словенці жили і в сусідніх кварталах – Вілла-дель-Парке і Чакаріта. Приморці, які втікали від італійського фашизму, та прекмурці, що втікали від мадьярської окупації, зрозуміли, що приїхали в Аргентину надовго, тому почали скуповувати землю та будувати власні житлові будинки в районі Вілла Девото, затиснутому між двома північними залізницями.

Менша частина будувалася вздовж цих гілок Північної залізниці в напрямку тодішніх передмість Сааведра, Сан-Мартін, Вілья-Лутано та Флорида. Значне ядро компактного словенського поселення було на північ від проспекту Сан-Мартін. Невелике товариство словенців з Прекмур'я, маючи скромний заробіток, купило землю в районах Ланус, Саранді, Бернал. Словенці також оселилися за межами міста в районах Док-Суд (Південний Порт) і Авельянеда, відділених від столиці річкою Ріачуело⁴⁶.

У той же час, станом на 1938 рік, у Буенос-Айресі було вже 15 тис. українців. Ще 35 тис. проживали в околицях. Громада українських емігрантів у Буенос-Айресі спочатку поселилася в передмістях Ла-Плати, Док-Суд і Беріссо. В околицях міста це була дешева земля. Однак, на відміну від словенців, до 1945 року українці її не купували, сподіваючись заробити грошей і повернутися додому.

Українці працювали у всіх сферах життя столиці. Згадуються, наприклад, співробітники закордонного відділення банку «National City Bank of New York» на вул. Сан-Мартін, 857⁴⁷. На католицькій семінарії Вілла Девото квартирував український уніатський митрополит Андрій Шептицький під час своєї подорожі по Південній Америці. Багато українських поховань є на кладовищі Ланус.

У Док-Суді в 1932 р. українці побудували будинок для свого товариства «Просвіта», а в містечку Саранді в 1942 р. відкрито відділення «Просвіти» по вул. Мансілья 3675. Там же побудували українську греко-католицьку церкву по вул. Суписиче 1244⁴⁸.

Навіть у таборах для безробітних біля Нового порту, Пуерто-Нуево, за свідченнями сучасників, жили словенці та хорвати⁴⁹ та багато українців.

Багато спільного було і в духовному житті емігрантів до Аргентини. Під час війн у католицькому світі йшлося вже не про перевагу місіонера над тубільцями, про милосердя «згори», як це було до ХХ століття, а про підкреслення «братерської»

⁴⁶ Genorio R. Socialnogeografske značilnosti razvoja poselitve slovencev v Buenos Airesu. *Geographica Slovenica*. Ljubljana, 1992 (Št. 23). S. 423-438.

⁴⁷ Шкірка Р., Чадюк М. Українське коріння Буенос-Айреса: Про підтримку України та пошуки українських слідів у Аргентині. *День*. 2022. 29 квіт. URL: <https://dav.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukravinske-korinnya-buenos-ayresa>

⁴⁸ Там само.

⁴⁹ Kastelic J. Slovenski izseljenci in Argentina *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1936. Jan, 5. (Št. 4a). S. 15.

любіві. З усього цього впливає посилення діяльності в сенсі пропаганди рідного християнського мистецтва, вивчення язичницької мудрості, християнізації національних звичаїв, підготовки вітчизняних священиків і т. ін.⁵⁰ Наприклад, у 1939 р. 93 словенські місіонери працювали по всьому світу⁵¹. Однак в Аргентині багато діаспор європейських християнських народів не мали свого духовенства та церков. На латинські меси та сповіді вони ходили до «найближчих» церков, іноді за сотні кілометрів, кілька разів на рік, а то й рідше. Це стосувалося і православних, і уніатів.

В Аргентині в 1930-х роках, коли обидва священики приїхали до Аргентини, стан душпастирської праці серед словенців і українців був зовсім незадовільний. Про це зі словенської сторони пише Й. Кастеліц: «Священицька опіка наших емігрантів – я говорю тут саме про Південну Америку – неймовірно занедбана.

До цього часу на всю цю величезну територію, достатню для двох Європ, був лише один словенський священик-емігрант, який, до того ж, перш за все мав служити аргентинцям за своє життя, як знав і вмів, і тільки то у свій «вільний час» міг бути доступним для наших людей. Протягом перших десяти років, безсумнівно, найважливіших, відколи наш народ масово емігрував до Аргентини та Південної Америки, серед них взагалі не було словенського священика-емігранта.

Відомо, що в Південній Америці неймовірно не вистачає духовенства, донедавна в місті Буенос-Айресі були парафії, які нараховували по 200 тисяч католиків. У країні через сильну розруху відповідна церковна організація взагалі неможлива. Мені наші пишуть, що до найближчої церкви і до найближчого священика мають 150 км². Словенський вчений пан Бенігар згадує щось подібне в Календарі Св. Мохора на 1936 рік⁵².

Подібна ситуація була і з українськими віруючими. Проблемою як греко-католицької (з Галичини), так і православної (з Буковини) громад була відсутність церкви та священика. Ніхто з них наполегливо не хотів йти під юрисдикцію римського ксендза. Важкою була справа з духовною опікою українців у Буенос-Айресі. До Другої світової війни українці ходили на служби в будинок грецької громади на вул. Юліан Альварес 1040⁵⁴. Також частково користувалися російською церквою св. Трійці по вул. Бразіл 315, де з 1928 р. служив перший український православний священик у Буенос-Айресі – Микола Чернявський.

Духовну опіку греко-католикам Буенос Айреса у 1930-х рр. намагався забезпечити о. Степан Вапрович⁵⁵, працюючий в провінції Місьонес. Незважаючи на

⁵⁰ Žigon Z. Ljudje odprtih src: slovenski misijonarji o sebi. Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2005. S. 22-23.

⁵¹ Kolar B. Na misijonskih brazdah Cerkve. Celje: Mohorjeva družba, 1998. S. 10.

⁵² Kastelic J. Slovenski izseljenci in Argentina *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1936. Jan, 5. (Št. 4a). S. 15-16.

⁵³ Krašovec F. Argentina in slovensci. *Koledar Sv. Mohorjeve Družbe*. Celje, 1936. S. 91.

⁵⁴ Парнікоза І. Буенос-Айрес для українця. Українська громада в Буенос-Айресі після закінчення Другої світової війни. *Прадідівська слава. Українські пам'ятки*. 2021. URL: https://www.pslava.info/BuenosAires_after-second-world-war_307423.html

⁵⁵ **Вапрович Степан (1899-1964)** — український церковний діяч, педагог, у 1927-1935 рр. – місіонер серед українців греко-католиків в Аргентині.

відстань близько 1000 км і понад 35 годин поїздки, він тричі відвідав Буенос-Айрес (між 1930 і 1934 роками), де справляв богослужіння в будинку української організації «Просвіти» в Док-Суді та в латинських церквах. Латинський Костел Святійшого Причастя⁵⁶ в кварталі Ретіро став місцем перших греко-католицьких богослужінь у місті. Є в ньому і православна ікона⁵⁷. У своїй праці він так описує релігійну ситуацію українських поселенців у Буенос-Айресі: «Тоді я їздив у різні кінці міста та околиць, щоб дізнатися про українські колонії. І я дізнався, що в Буенос-Айресі, в місті та на околицях живе близько 40 тисяч українців, з яких 70 відсотків, тобто 25 тисяч греко-католиків. І нема там жодної нашої церкви, ані священника!... Отже, вони дуже спустошені духовно»⁵⁸.

Співжиття в одних районах і відсутність священників могло б стати хорошою основою для взаємодії словенської та української діаспори. Однак ця проблема залишається відкритою і потребує подальшого вивчення.

«Україна плаче...»

У своїй книзі Пелипенко описує жахливу ситуацію в Україні після перемоги більшовиків. Як пише «Словенець», «Україна плаче... — це не роман у справжньому розумінні цього слова, це радше щоденник і запис Хресної Дороги українського священника, який навіть за більшовиків не хоче зрікатися своєї місії і свого Бога... Але історія написана так напружено і так страшно, що перехоплює подих під час читання, і я б насилу повірив у всі жахи, якби не вірив українському священникові Пелипенку, який написав цей роман і свідомо взяв на себе всю відповідальність за факти в ньому»⁵⁹.

У передмові до словенського видання у «Словенці» Пелипенко пише: «Читачі мого оповідання «Україна плаче» можуть подумати, що всі ці сцени, які ви тут можете знайти, лише плід моєї уяви. Дійсно, важко зрозуміти, що людина може чинити такі безчинства. Тому запевняю шановних читачів, що всі ці події дійсно мали місце. Після розпаду царської армії мені дали парафію на Поділлі, де я прожив кілька років за комуністичної влади і на власні очі бачив їхні звірства. Я був свідком майже всіх пригод пастора Никандра; але щоб дати читачеві єдину картину, я лише змінив осіб, описуючи реальні факти.

Український герой Комар — особа історична, хоча й відома під іншим іменем.

⁵⁶ Базилика Святішого Причастя (вул. Сан Мартін 1039, квартал Ретіро) була освячена в 1916 р. Марія де лас Мерседес Кастелланос з Анхорена, член найвидатнішої аристократичної родини, власниця палацу Сан-Мартін (нинішня резиденція МЗС Аргентини) наказала побудувати цю церкву на своїй землі поруч із своїм палацом і подарувала його Конгрегації Св. Причастя. Церкву спроектували французькі архітектори Кулон і Шове, а Папа Бенедикт XV оголосив її малою базилікою. Тут знаходиться найбільший орган Аргентини.

⁵⁷ Шкірка Р., Чадюк М. Українське коріння Буенос-Айреса...

⁵⁸ Вапрович С.О. Аргентина: українська еміграція в ній. Львів: Просвіта, 1935. 33 с.

⁵⁹ Ukrajina joka... *Slovenec: političen list za slovenski narod*. Ljubljana, 1939. Apr. 16. (Št. 87a). S. 3.

Я його особисто знав і кілька разів приймав у своїй настоятельській ствітлиці та поховав після його героїчної смерті. Усі його подвиги є історичними і все Поділля живо пам'ятає їх і сьогодні»⁶⁰.

З біографії отця Олексія стає зрозуміло, що в книзі він описав частину власної біографії в період душпастирювання на Поділлі за більшовиків.

Коли Й. Сталін і А. Гітлер поділили Польщу в 1939 році, частина колись польської України також пережила те ж саме, що описано у повісті про українське православне село Воловодівка та його пастора Никандра. Повість поділена на три основні розділи «Україна в сонці», «Апокаліптичні вершники» та «Зірка свого народу».

Починається з опису таємничого Воронячого лісу на Брацлавській землі (сучасна Вінниччина), в якому колись маси польських повстанців зустріли страшну смерть від рук росіян, а ворони кловали їхні ще висілі трупи⁶¹.

Селян революціонери позбавили землі, але, тим не менш, вимагали від них хлібного податку. За несплату багатьох посадили, нарешті, і пастора. Тюрмами ставали підвали великих будівель, де, навіть не було вільного місця, щоб люди лягли на землю і спали; сидіти можна було тільки пліч-о-пліч. Також ув'язнювали матерів з немовлятами, їм загрожували голодною смертю. Для величезної кількості нових в'язнів офіцери почали рити ями в землі у стінах тих підвалів.

Голод в Україні був створений навмисно. Це був інструмент підпорядкування. З міста Одеси голодні громадяни ходили в села просити хліба, голодували і в Москві, а там, де ще щось було, начальство посилало солдатів відбирати зерно.

Новою хвилею насилля стали атеїстичні процесії, які висміювали релігійні таїнства та знищували святині⁶². Справжньою метою була конфіскація церковної землі та цінностей. Парох сховав золотий і срібний церковний посуд, тому його посадили, поліція допитувала, а оскільки він відмовився відкрити схованку, не стали мучити його самого, а змусили спостерігати за страшними кривавими тортурами трьох ув'язнених білих офіцерів. Йому таємно допомагали віруючі, носили йому попоїсти.

Пастора віддали під суд і засудили до розстрілу. В якості останнього бажання він просив дозволити йому відвідати рідне село, де під час літургії він «свизнав би свої гріхи». Чекісти, чекаючи зізнання, де ж та схованка, привезли його на прощання у Воловодівку. На проповідь прийшли віруючі з інших сіл. Тоді він почав «каятися в

⁶⁰ Pelipenko A. *Ukrajina joče. Amerikanski Slovenec: Prvi slovenski list v Ameriki*. Chicago, Ill., 1939. Nov, 23 (Št. 225). S. 6.

⁶¹ Smolik M. *Ukrajina joka. Časnik: spletni magazin konzervativne, katoliške in klasično liberalne usmeritve*. 2015. URL: <https://www.casnik.si/ukrajina-joka/>

⁶² Альфред Барт у своїй «Енциклопедії Катехізиса» використав пример такої процесії з книги Пелипенка для ілюстрації атеїстичних рухів: «Ображають і богохульствують. По всій землі йде процесія безбожників. Нам доведеться залишатися з нашими священиками, тримаючись віри, прагнучи краще пізнати і шанувати Бога». – Barth A. A procissão dos sem-Deus de Wolowodiwka. *Enciclopedia catequetica*. Vol. 1.: Deus e a nossa Redenção. Sao Paolo: Paulinas, 1964. P. 102.

своїх гріхах». Своїм головним гріхом він вважав те, що ніколи не говорив своїм селянам про заповідь любові до батьків і до своєї Батьківщини – України, яка нині гнобитья чужинцями (росіянами). І що українці мають захищати Україну від чужинців і безбійників.

Він сказав їм, що це його остання проповідь, тому що він засуджений до страти. Він благословив віруючих. Один із присутніх, молодий Штефан Комар, під час церемонії організував своїх земляків викрасти у чекістів автомати. Пастора повернули до ЧК. Комар підняв повстання і розгромив чекістів, але пароха та інших засуджених уже розстріляли. Комар с товаришами сховався в Вороні-Дубині.

Єдиним, хто знав схованку зі святими посудами, був селянин Василь, він пішов до єпископа, щоби зняти з себе присягу і відкрити схованку ватажкові повстанців Комару. Той таємно викопав цей скарб і перевіз його до українського уніатського монастиря на заході України, що був тоді під Польщею, і привіз єпископу підтвердження.

У продовженні повісті письменник яскраво описав люті ошуканих чекістів, і вони нарешті знайшли та оточили Комара, коли той тихенько курих сигарету на великому дубі в лісі. Назбирав Комар під дубом гранати і розніс дуба, себе і всіх росіян. За отця Никандра помстили, але на цьому страждання всієї України не закінчилися.

У 1972 р. книгу «Україна плаче» він видав у Буенос-Айресі іспанською мовою. Як бачимо, зміст цієї книжки був настільки значний, що вона на своєму шляху до людей двічі пересікла океан: потрапила з Німеччини до Аргентини, звідти до Словенії, потім до словенців в США, і знов у Словенію. На жаль, поки не вдалося встановити її перекладача.

У Словенії книга знову вийшла друком у 2015 році, цього разу у місті Цельє, у видавництві Товариства св. Мохора. Видання було невинуватковим, видавці хотіли провести паралелі між подіями в Україні, що рознесені у часі на сто років. Знову Росія напала на Україну, і знову чинить неймовірні звірства та грабує її багатства. У передмові словенський науковець Мар'ян Смолік розповідає історію цієї книги та причини її перевидання.

«Україна, яка тепер незалежна держава, колись була житницею царської Росії, і в буклеті описується те, що відбувалося там у революційні часи. Старіші читачі пам'ятають, що перед війною вони читали книжку «Україна плаче». У 1940 р. Україна ще жила у пам'яті словенських солдатів австро-угорської армії, які воювали там за імператора, а деякі також потрапили у російський полон та пережили революційні події. Описаний буклет був далеко не єдиною читанкою про початок революції, яку мали у своєму розпорядженні словенці, але зараз маємо признати, що в наших публічних бібліотеках після 1945 р. стежили, щоб література на подібний кшталт була доступною зовсім не всюди. Цей буклет зберігся у «Збірці релігійної преси» в бібліотеці Люблянської Семінарії [куди з часів атеїстичної Югославії пересічні люди

доступу не мають⁶³]. Буклет колись вплинув, і, як ми бачимо, навіть зараз впливає на пізнання і глибше розуміння початків комуністичної революції»⁶⁴.

Під забороною після 1945 р. книга опинилася і в Західній Європі. Було опубліковано список з 32 826 книг, які були заборонені або знищені в окупованій Німеччині після Другої світової війни «(Іншими словами, те, що союзники не хочуть, щоб ви читали)»⁶⁵. Україні під владою більшовиків присвячені 39 з них, у тому числі «Україна плаче».

Зріст зацікавлення світу політичними, культурними і господарськими питаннями Східної Європи, а зокрема Україною, другою що до величини східно-європейською державою, незважаючи на всі заборони, спонукав збирати літературу про Україну, що пережила всі страхоття тільки но завершеної Другої світової війни. Пеленський, підчас війни, в еміграційних умовах, «в малому містечку розбитої і від років відтятої від світу Німеччини», склав бібліографічний покажчик частково врятованої підчас утечі з України бібліотеки. У розділі «Культура / Література» під номером 2 208 вказано й німецьке видання книги Пелипенка⁶⁶. Очевидно, навіть і не треба згадувати, що її ніколи не було опубліковано ані українською, ані в Україні.

Цікаво, що книга Пелипенка виявилася знайомою для наступних поколінь словенських емігрантів в Аргентині. У березні 2022 р., коли почалася російська навала на Україну, о. Томаж Маврич, генеральний настоятель конгрегації Кенійської місії Вікентіанців, за походженням словенець і родом з Аргентини,⁶⁷ принагідно нагадав про книгу о. Пелипенка:

«Український православний священник Олексій Пелипенко, який згодом

⁶³ Після 1945 р. книжку можна було дістати лише у 7 бібліотеках Словенії. – Jerina M. Utrinek: *Ukrajina joka in Senca Jalte. Časnik: spletni magazin konzervativne, katoliške in klasično liberalne usmeritve*. 2015. Feb, 23. URL: <https://www.casnik.si/utrinek-ukrajina-joka-in-senca-jalte/>

⁶⁴ Smolik M. *Ukrajina joka. Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze*. Celje, 2009. (Št. 74). S. 50-52.

⁶⁵ 21320. Pelypenko, Alexius: *Die Ukraine weint*. – München: Manz 1937. – *The Full List of Books that were Forbidden or Destroyed in Occupied Germany after WW2. (Vol./Bd.1)*. P. 432. Retrieved from URL: <https://ia804508.us.archive.org/2/items/the-full-list-of-books-that-were-banned-in-occupied-germany/The%20Full%20List%20of%20Books%20that%20were%20Banned%20in%20Occupied%20Germany.pdf>

⁶⁶ 2208. Pelypenko, Alexius; *Die Ukraine weint. Erlebnisse des Pfarrers Nikander.*, München, Manz 1937, 8°, 288 s. – Пеленський Є.Ю. *Українка в західноєвропейських мовах: Вибрана бібліографія. Записки Наукового Товариства імені Шевченка*. Мюнхен, 1948. (Т. CLVIII: Праці Філологічної Секції). С. 96.

⁶⁷ Отець Томаж Маврич (1959–), 25-й генеральний настоятель конгрегації Кенійської місії Вікентіанців, народився в Буенос-Айресі, Аргентина. Його батьки народилися в Словенії. Вони покинули Югославію у травні 1945 р., коли комуністичний режим прийшов до влади, втекли до табору для біженців в Австрії, а у 1948 р. виїхали зі своїми родинами на кораблі до Аргентини. Отець Томаж відвідував початкову та середню школу в Ремедіос де Ескалада, провінція Буенос-Айрес, якою керували словенські отці Вікентіанці. Він вчився у Белградській (Сербія) та Люблянській семінарії (Словенія), був висвячений на священника 29 червня 1983 року в Любляні.

Протягом свого священницького життя отець Томаж служив у багатьох різних служіннях ордену Вікентіанців: у Канаді, Словенії, Словаччині, Росії, Ірландії та Україні. Він вільно володіє російською, іспанською, англійською та словенською. – *Twenty-fifth Superior General of the Congregation of the Vincentian Kenian Mission and the Company of the Daughters of Charity*. 2016 July. URL: <https://ymlp.com/zNyloC>

прийняв католицизм, перед Другою світовою війною написав книгу «Україна плаче», в якій описав сталінські розправи над народом на території сучасної України в період голоду початку 1920-х років. За цією жахливою людською трагедією послідував Голодомор, також за режиму Сталіна, штучно викликаний голод між Першою та Другою світовими війнами, коли на тій самій території загинуло кілька мільйонів людей. Сьогодні «Україна плаче знов»⁶⁸

Висновки

Наприкінці 1930-х років більшовицький терор та його зв'язок з національними проблемами був першою темою будь-яких публікацій у Словенії того часу. Тому найбільшого резонансу набула книга українського священнослужителя з Вінниччини Алексія Пелипенка (1893–1983) «Україна плаче», видана в Словенії у 1939–1940 роках. Книга збагатила обізнаність словенців про події в Україні новими відомостями та подробицями. Зміст книжки «Україна плаче» був настільки значний, що вона на своєму шляху до людей тричі пересікла Атлантику: потрапила з Німеччини до Словенії, потім до США, і знов у Словенію, а звідти до Аргентини, і знов до Словенії. Вона розповідає про реальні події в селі Воловодівка під час голоду, штучно створеного більшовиками в Україні в 1921–1923 роках, і в дещо зміненому вигляді описує частину біографії автора.

Доля занесла отця Пелипенка спочатку на fronti Першої світової війни, потім на рідне Поділля, а звідти до Західної України, Польщі, Німеччини, Аргентини. Знайомство словенців з цією книгою, можливо, допомогло Пелипенку в Аргентині, де він отримав підтримку відомого словенського священника в еміграції Йозефа Кастельця (1888–1940).

Взаємність словенської та української діаспори в Аргентині простежується через їхні поселення в Буенос-Айресі. І словенці, і українці жили в міському районі Вілла Девото, потім у передмістях Сан-Мартін, Флорида, Ланус, Саранді, за річкою Ріачуело в районі Південного порту – Док-Суд і навіть у таборах для безробітних. поблизу Нового порту, Пуерто Нуево.

Багато спільного було і в духовному житті емігрантів до Аргентини. В Аргентині в 1930-х роках, коли обидва священники приїхали до Аргентини, стан душпастирства та культурно-освітньої роботи серед словенців і українців був зовсім незадовільний. Всі вони не мали своїх священників і церков. Віруючі ходили на

⁶⁸ 7 березня 2022 р., Генеральний настоятель о. Томаж Маврич, С. М., написав листа до всіх членів Конгрегації Місії, в якому поінформував їх про ситуацію, в якій опинилася Україна внаслідок «проклятого, жорстокого, абсурдного та безглузлого вторгнення», агресії та війни, розв'язаної проти українського народу.

О. Томаж дуже добре знається на ситуації, оскільки до обрання Генеральним настоятелем він був віце-візитатором віце-провінції Свв. Кирила і Мефодія, яка охоплює Україну та Росію. Він перебував в Україні більше п'ятнадцяти років. – Letter of Fr. Tomaž Mavrič, Superior General of the Congregation of the Mission, on the situation in Ukraine. 2022. Mar, 9. URL: <https://famvin.org/en/2022/03/09/letter-of-fr-tomaz-mavric-superior-general-of-the-congregation-of-the-mission-on-the-situation-in-ukraine/>

латинські меси та сповіді до сусідніх костелів, іноді за сто кілометрів, кілька разів на рік, а то й рідше. Можливо, саме це вплинуло на взаємодію обох слов'янських діаспор до приїзду Й. Кастельця та А. Пелипенка. Обидва священники були першими у своїй діаспорі Буенос-Айреса, що почали відправляти меси своїми мовами та постійно перебували на душпастирському служінні. Проте, як саме взаємодіяли словенська та українська діаспори в Буенос-Айресі, і як книга Пелипенка потрапила до словенців і хто її переклав, залишається предметом подальшого дослідження.

Пелипенко є автором 26 книг і численних статей, всі вони якоюсь мірою торкаються України, української православної церкви під ярмом комунізму. Враження від більшовицького терору, пережитого в Україні, від нарути над церквами, від побачених звірств з боку ЧК він переніс на папір. Через яскраво висловлений антикомунізм його книги ніколи не були видані в Україні за радянських часів, та й пізніше. Переважна більшість з них вже втратила актуальність. Єдина книга, яка дійсно живе через століття – це «Україна плаче».

Інтерес до подій і більшовицького терору в Україні не слабшав у світі в період холодної війни і пізніше. Ця проблема набула особливої актуальності після початку російської агресії в Україні у 2014 році, яка у лютому 2022 року вилилася у повномасштабну війну. Книга Пелипенка показує, що політика Росії щодо України в XXI столітті не змінилася. У Словенії на це відповіли новим її виданням. Україна плаче знов через страшну війну, розвязану Росією проти неї.

REFERENCES

- Ahčin, I. (1936). Boljševizem [Bolshevism]. *Koledar Družbe Sv.Mohorja*, 56–71 [in Slovenian].
- Ahčin, I. (1939). *Komunizem: največja nevarnost naše dobe* [Communism: The greatest danger of our time]. V Ljubljani: Zveza fantovskih odsekov [in Slovenian].
- Baker White, J. (1940). *Rdeče mreže* [Red nets]. Ljubljana: Konzorcij 'Za resnico' [in Slovenian].
- Barth, A. (1964). *Enciclopedia catequetica [Catechetical encyclopedia]*. Vol. 1.: Deus e a nossa Redenção. Sao Paolo: Paulinas [in Portuguese].
- Cipko, S. (2011). *Ukrainians in Argentina, 1897–1950. The Making of a Community*. Edmonton: CIUS P [in English].
- Dorgeles, R. (1935). *Leseni križi* [Wooden crosses]. v Ljubljani: Jugoslovanska knjigarna [in Slovenian].
- Dorgeles, R. (1938). *Kaj sem doživel v Rusiji* [What I lived through in Russia]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 14a – 43a, 3 [in Slovenian].
- Full List of Books that were Forbidden or Destroyed in Occupied Germany after WW2. (1946). Vol./Bd.1. 668 S. Retrieved from <https://ia804508.us.archive.org/2/items/the-full-list-of-books-that-were-banned-in-occupied-germany/The%20Full%20List%20of%20Books%20that%20were%20Banned%20in%20Occupied%20Germany.pdf>
- Gide, A. (1937). *Vrnitev iz Sovjetske Rusije* [Return from Soviet Russia]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 26a – 40, 3–4 [in Slovenian].
- Genorio, R. (1992). *Socialnogeografske značilnosti razvoja poselitve slovencev v Buenos Airesu* [Social-geographic characteristics of the development of the settlement of Slovenians in Buenos Aires]. *Geographica Slovenica*, 23, 423–438. [in Slovenian].

- Hladnik, J. (2017). Na Sveto Goro [On the Holy Mountain]. *Svobodna Slovenija* (27. nov), 4 [in Slovenian].
- Jenšterle, M. (1986) Sokolji in orlovski pogledi na zibelko boljševisma [“Falcon” and “Eagle” members’ views on the cradle of Bolshevism]. *Pogledi na Sovjetsko zvezo: zbornik*. Ljubljana: Univerzitetna konferenca ZSMS; Republiška konferenca ZSMS, 29–23 [in Slovenian].
- Jožef Kastelic, izseljenški duhovnik [Jozhef Kastelic, an emigrant priest]. (1935). *Šematizmi ljubljanske škofije*, 1, 165 [in Slovenian].
- Kako je zid-marksist zadavil slovansko Rusijo [How the Jew-Marxist strangled Slavic Russia]. (1934) *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 255a, 2 [in Slovenian].
- Kastelic, J. (1936) Slovenski izseljenci in Argentina [Slovenian emigrants and Argentina]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 4a, 15 [in Slovenian].
- Kolar, B. (1998). Na misijonskih brazdah Cerkve [On the missionary furrows of the Church]. Celje: Mohorjeva družba. [in Slovenian].
- Krašovec, F. (1936). Argentina in slovinci [Argentina and Slovenians]. *Koledar Sv. Mohorjeve Družbe*. 89–96. [in Slovenian].
- Lenin-orodje Židov [Lenin – a tool of the Jews]. (1934) *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 254a, 2 [in Slovenian].
- Letter of Fr. Tomaž Mavrič, Superior General of the Congregation of the Mission, on the situation in Ukraine. (2022). Retrieved from <https://famvin.org/en/2022/03/09/letter-of-fr-tomaz-mavric-superior-general-of-the-congregation-of-the-mission-on-the-situation-in-ukraine/>
- Montrezza, A. (2008). Monseñor Alejo Pelipenko [Monsignor Alexius Pelipenko]. *Obispo Alejo Pelipenko*. Retrieved from <http://obispoalejopelipenko.blogspot.com/> [in Spanish].
- Novi Yepyskopy UAPTs. (1952). [New Bishops of the UAPC]. *Ridna Tserkva*. Miunkhen, 2, 3 [in Ukrainian].
- Parnikoza, I. (2021). Buenos-Aires dlia ukrainsia. Ukrainska hromada v Buenos-Airesi pislia zakinchennia Druhoi svitovoi viiny [Buenos Aires for a Ukrainian. The Ukrainian community in Buenos Aires after the end of World War II]. *Pradidivska slava. Ukrainski pamiatky*. Retrieved from https://www.pslava.info/BuenosAires_after-second-world-war.307423.html [in Ukrainian]
- Pelenskyi, Ye.Yu. (1948). Ucraina v zakhidnoevropeiskykh movakh: Vybrana bibliografiiia. [Ukrainica in western european languages: selected bibliography]. *Zapysky Naukovoho Tovyarystva imeni Shevchenka*. T. CLVIII: Pratsi Filolohichnoi Sektzii [in Ukrainian]
- Pelypenko, A. (1937). *Die Ukraine weint. Erlebnisse des Pfarrers Nikander* [Ukraine cries. Experiences of Pastor Nikander]. München: Verlagsanstalt vorm. G.J. Manz.; 2. Auflage. München: Manz [in German]
- Pelipenko, A. (1939). Ukrajina joka... [Ukraine cries] *Slovenec: političen list za slovenski narod*. (Apr. 15 – Jun. 14), Št.87a – 133a. 3, 19 [in Slovenian].
- Pelipenko, A. (1939–1940) Ukrajina joče [Ukraine cries]. *Amerikanski Slovenec: Prvi slovenski list v Ameriki (Chicago, Ill.)*, 225–226; 1–17, 6 [in Slovenian].
- Pelipenko, A. (1940). *Ukrajina joka* [Ukraine cries]. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna [in Slovenian].
- Pelypenko, A. (1972). *El Padre Nicandro Frente A La Cheka* [Father Nicandro Facing the Cheka]. Buenos Aires: Instituto Salesiano de Artes Gráficas (I.S.A.G) [in Spanish].
- Pelypenko, A. (1974). Mii korotkii zhyttiepys [My short biography]. *Pravoslavnyi Ukrainets*, 131, 20 [in Ukrainian].
- Pelipenko, A. (2015). *Ukrajina joka* [Ukraine cries]. Celje: Društvo Mohorjeva Družba [in Slovenian].

- Pylypenko, G.P., Yasinskaya, M.V. (2020) Vospominaniya o Vtoroy myrovoy vojne (po materyalam polevykh issledovaniy 2016–2019 v Belorussii, Poljshe, Slovenii, Italii, Arghentine i Urughvae) [Memoirs of the Second World War (based on field research in 2016–2019 in Belarus, Poland, Slovenia, Italy, Argentina and Uruguay)]. *Slavjanskyj aljmanakh – Slavic Almanac*, 3–4, 542–549 [in Russian].
- Rahmanova, A. (1933–1934). Dijaštvo, ljubezen, Čeka in smrt: Dnevnik ruske dijakinje [Studentship, love, Cheka and death: The diary of a Russian schoolgirl]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 230 a–242a; 1a–22 a, 8 [in Slovenian].
- Rahmanova, A. (1934). Zakoni v rdečem viharju. Dnevnik ruske žene [Marriages in the red storm. Diary of a Russian Woman]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 182 a–266a, 8, 13 [in Slovenian].
- Rahmanova, A. (1936). Tovarna novega človeka [Factory of the new human]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 157a–159a, 161a–270a, 8 [in Slovenian].
- Shkirka, R. & Chadiuk, M. (2022). *Ukrainske korinnia Buenos-Airesa: Pro pidtrymku Ukrainy ta poshuky ukrainskykh slidiv u Arhentyni* [Ukrainian roots of Buenos Aires: About supporting Ukraine and searching for Ukrainian traces in Argentina] Den. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/article/cuspilstvo/ukrayinske-korinnya-buenos-ayresa> [in Ukrainian]
- Simončič, M. (1934). Galicija: Spomini [Galicia: Memories]. *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 139 a–181 a, 8 [in Slovenian].
- Simončič, M. (1935). *Galicija: Spomini padlega vojaka* [Galicia: Memories of a fallen soldier]. Ljubljana: Jugoslovanska tiskarna. [in Slovenian].
- Smolik, M. (2009). Ukrajina joka [Ukraine cries]. *Zaveza: glasilo Nove slovenske zaveze*, 74, 50–52 [in Slovenian].
- Smolik, M. (2015). Ukrajina joka [Ukraine cries]. *Časnik: spletni magazin konzervativne, katoliške in klasično liberalne usmeritve*. Retrieved from URL: <https://www.casnik.si/ukrajina-joka/> [in Slovenian].
- Stalinove «reformne» [Stalin's "reforms"]. (1934) *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 256a, 2 [in Slovenian].
- Stephan, J. (1978) *The Russian Fascists: Tragedy and Farce in Exile, 1925–1945*. H. Hamilton [in English].
- Trefler, P. (2013). Rusini i Ukraínicy w Argentynie w latach 1897–1938 [Ruthenians and Ukrainians in Argentina in 1897–1938]. *Nova Ukraina. zeszyty historyczno-politologiczne*, 13, 63–76 [in Polish].
- Twenty-fifth Superior General of the Congregation of the Vincentian Kenian Mission and the Company of the Daughters of Charity (2016). Retrieved from <https://ymlp.com/zNyloC>
- Vaprovych, S.O. (1935). *Arhentina: ukrainska emihratsiia v nii* [Argentina: Ukrainian emigration in it]. Lviv: Prosvita [in Ukrainian].
- Vidmovlennia vid imperializmu, partykuliatsiia ta avtokefaliia! Abo konsolidatsiia? (2013). [Refusal of imperialism, particularization and autocephaly! Or consolidation?] *Paska*, I, I, 1–16. Retrieved from http://uaoc-ou.org/oo_paska_2013_ukr.htm [in Ukrainian].
- Vilfan, J. (1933) Iz knjig – Andre Gide in S.S.S.R. [From the books – Andre Gide and the U.S.S.R.] *Sodobnost*. 1/2, 69 [in Slovenian].
- Vrtovec, M. (ur.) (1939). Španski zgled: Glavna naloga komunizma: Boj proti Bogu [The Spanish example: The main task of communism: The fight against God] *Za resnico. Št. 4*. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna [in Slovenian].
- Vrtovec, M. (ur.) (1939a). Več krščanstva – manj komunizma [More Christianity - less communism]. *Za resnico. Št. 3*. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna [in Slovenian].

- Vrtovec, M. (ur.) (1940). Komunistični paradiz. Velika zmota: Ugovori in odgovori. [A communist paradise. The big fallacy: Objections and responses.] *Ža resnico. Št. 5*. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna [in Slovenian].
- Vrtovec, M. (ur.) (1940a). Komunizem in kmet [Communism and a peasant]. *Ža resnico. Št. 7*. V Ljubljani: Jugoslovanska tiskarna [in Slovenian].
- Ušeničnik, A. (ur.). (1937). *Okrožnica Pija XI. Divini redemptoris o brezbožnem komunizmu* [Circular of Pius XI. Divini Redemptoris on Godless Communism]. Domžale-Groblje: Misijonska tiskarna [in Slovenian].
- Ušeničnik, A. (ur.). (1937a). Okrožnica Pija XI. Divini redemptoris o brezbožnem komunizmu [Circular of Pius XI. Divini Redemptoris on Godless Communism]. *Ljubljanski škofijski list* (24.04.), 4–6, 1–59 [in Slovenian].
- Ušeničnik, A. (ur.). (1937b). Okrožnica papeža Pija XI. «Mit brennender Sorge» o položaju katoliške Cerkve na Nemškem [Circular of Pope Pius XI. «Mit brennender Sorge» about the position of the Catholic Church in Germany]. *Ljubljanski škofijski list*, 4–6, 59–73 [in Slovenian].
- Žid~marksist, vladar Rusije [Jewish-Marxist, ruler of Russia]. (1934) *Slovenec: političen list za slovenski narod*, 252a – 253a, 2 [in Slovenian].
- Žigon, Z. (2005). *Ljudje odprtih src: slovenski misijonarji o sebi* [People of open hearts: Slovenian missionaries about themselves]. Ljubljana: Založba ZRC SAZU [in Slovenian].